

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ**

**«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»  
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының  
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ  
XIX Международной научной конференции  
студентов и молодых ученых  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS  
of the XIX International Scientific Conference  
for students and young scholars  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024  
Астана**

**УДК 001**

**ББК 72**

**G99**

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

**ISBN 978-601-7697-07-5**

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

**УДК 001**

**ББК 72**

**G99**

**ISBN 978-601-7697-07-5**

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия  
ұлттық университеті, 2024**

4. интернет – сайт: <http://www.globosfera.info/2012/11/14/chelovek-i-priroda/>
5. Чернова Н.М., Былова А.М. Общая экология. М.: Дрофа, 2004. - 416 с.
6. Хвостова Э.С. «Антропогенное воздействие на окружающую среду» Санкт-Петербург 2015

## ӘОЖ 9

### ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТУРИЗМ САЛАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

**Кенес Нұртілеу**

kenesnurtileu@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ 7М01524 білім беру бағдарламасының 1 курс магистранты,  
Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекші – п.ғ.к., доцент Т.Турсынова

Зерттеуде Шығыс Қазақстандағы туристік секторды дамытудың қиындықтары мен перспективалары қарастырылған. Негізгі даму көрсеткіштері, соның ішінде ішкі және халықаралық туризмнің үлесі, сондай-ақ туристік индустрияның ел экономикасына әсері ерекше атап өтілген. Шығыс Қазақстан облысының статистикалық деректерімен расталған Катонқарағай және Үржар өңірлеріндегі туристік нысандардың ағымдағы жағдайына кең ауқымды талдау жүргізілді. Сондай-ақ ұзақ мерзімді перспективада аймақтық туризмді дамытудың ағымдағы тенденциялары мен перспективалары қамтылған. Өңірдегі туристік қызмет көрсетудің маңыздылығы қарастырылып, осы саланың дамуына кедергі келтіретін негізгі факторларға тоқталып, оларды еңсерудің ықтимал жолдары көрсетілген.

*Түйін сөздер:* туризм, туризм индустриясы, туризмді дамыту тиімділігі, туристік ресурстар, туристік инвестициялар.

*Кіріспе.* Туризм әлемдік экономикадағы ең ірі салалардың бірі ғана емес, сонымен қатар басқа салалардан екі есе дерлік қарқынмен өсіп келе жатқан ең жылдам дамып келе жатқан сектор болып табылады. Негізгі көрсеткіштерге, соның ішінде инвестициялық тиімділікке сүйене отырып, туризмді әлемдік деңгейдегі мұнай өнеркәсібінің ауқымымен салыстыруға болады. Шығыс Қазақстан облысы Қазақстанның туризм саласын дамытудың перспективалы аймақтарының бірі ретінде ерекшеленеді және еліміздің заманауи мәдени дамуының маңызды қатысушысы ретінде танылды. Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердиев, Мұхтар Әуезов сынды көрнекті ойшылдардың есімдері Шығыс Қазақстанды әлемге әйгілі етті. Сонымен қатар, облыста жалпы аумағы 1,7 миллион гектарды құрайтын республикалық маңызы бар 24 табиғи қорық, 600-ден астам тарихи ескерткіштер мен 100-ден астам туристік орындар бар, бұл осы тақырыптың өзектілігін көрсетеді. Шығыс Қазақстандағы туризмнің тұрақты және тиімді дамуын қамтамасыз ету үшін саланың қазіргі жағдайына жан-жақты талдау жасау қажет.

Миссиясы аймақтың географиялық әртүрлілігін ескере отырып, проблемаларды шешу және туризм индустриясының тұрақты дамуын қамтамасыз ету болып табылады. Табиғи ресурстардың әлеуетін барынша арттыру және оларды кейіннен практикалық іске асыру үшін оларды тиімді пайдаланудың жаңа әдістері мен формаларын әзірлеу қажет.

*Зерттеу мақсаттары.* Бұл мақаланың негізгі мақсаты – Шығыс Қазақстан облысындағы туризм саласының қазіргі жағдайына талдау жасау, сондай-ақ проблемаларды анықтау, тиімді дамытудың негізгі бағыттарын анықтау және өңірдегі осы саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыру бойынша ұсыныстар беру. Зерттеу объектісі Шығыс Қазақстан облысының Катонқарағай және Үржар өңірлеріндегі туризмді дамыту көрсеткіштері болып табылады. Отандық және шетелдік экономистер жүргізген туристік индустрияны дамыту тиімділігін талдау зерттеудің теориялық және әдістемелік негізін қамтиды.

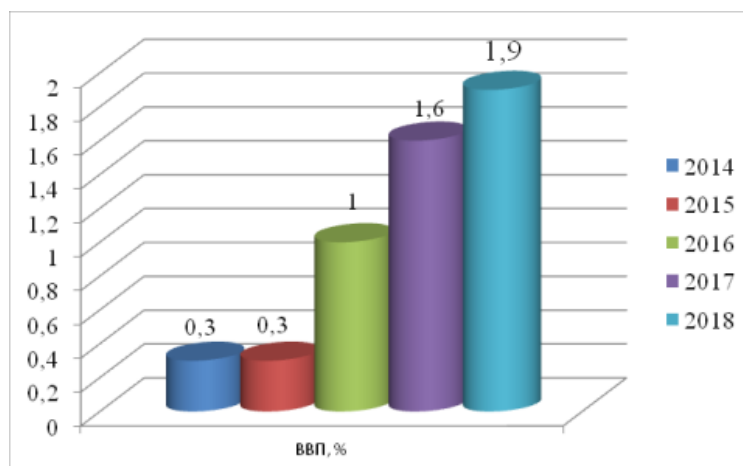
*Зерттеу әдістері.* Зерттеу барысында монографиялық талдау, абстрактілі логикалық ойлау және экономикалық статистикалық әдістерді қамтитын экономикалық әдістер кешені пайдаланылды. Бастапқы деректер ретінде Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің жинақтары мен бюллетеньдерінің статистикалық ақпараты пайдаланылды.

Ғ.Мырзағұлов пен М.Тамажановтың еңбектерінде Қазақстандағы туризмнің даму тарихы сипатталып, адам өмірінің сапасын жақсартуға және өмір сүру ұзақтығын ұзартуға бағытталған туризмнің негізгі әлеуметтік миссиясы көрсетілген. Туризмнің негізгі әлеуметтік құндылықтарының бірі - табиғатпен және жаңа адамдармен өзара әрекеттесу. Отандық ғалымдар Ж.Әлиев пен Е.Қалымбетовтың еңбектерінде Қазақстандағы туризм саласындағы маркетингтің негізгі сипаттамалары мен ерекшеліктері толық қамтылған. Олардың оқулығындағы «туристік өнім» ұғымы тар және кең аспектіде қарастырылады. А.Егорина, Н.Қалиакперов және Н.Қанатқызы еңбектерінде Шығыс Қазақстанның туризм контекстіндегі рекреациялық мүмкіндіктері талданып, бұл салаға мемлекеттік басшылықтың жеткіліксіздігі және туризмді дамытуды кешенді жоспарлау мен болжау қажеттілігі айқындалды. осы аймақ. Бұрынғы Кеңес Одағы елдеріндегі туризм мәселелерін шешуге ресейлік ғалымдар да зор үлес қосты. И.Зорин туризм жүйесі үш негізгі құрамдас бөліктердің: табиғат, қоғам және экономика, оның ішінде табиғи ресурстар, туристер және туристік бағыттардың өзара байланысына байланысты деп тұжырымдайды. Ол сондай-ақ туризм индустриясының денсаулығы осы үш құрамдас бөліктің саулығымен тығыз байланысты екенін атап өтеді. Ресейлік зерттеушілер нарықтағы қонақ үй кәсіпорындарының қызмет ету ерекшеліктерін және оның экономикаға әсерін жоспарлау және бағалау үшін туризм статистикасының маңыздылығын ескере отырып, туризмнің экономикалық аспектілерін егжей-тегжейлі қарастырады. Статистиканың принциптері мен маңыздылығы, сондай-ақ туризмді дамытудың негізгі көрсеткіштері Т.Е.Карманов, О.В.Кауров және А.Н.Малолетко еңбектерінде талқыланады, олар туризм, оның жағдайы мен дамуы туралы объективті ақпарат алу үшін статистикалық талдаудың маңыздылығына, сонымен қатар туристік ағындарды, ресурстарды, сұранысты бағалау және туристік нарықтың қажеттіліктерін қанағаттандыру.[1]

Шығыс Қазақстандағы туризм секторының дамуы бірқатар күрделі мәселелерге тап болды, соның ішінде туристік бағыт ретінде аймақтың толық бейнесінің жоқтығы, ұсынылатын қызметтердің жеткіліксіз спектрі, туризм инфрақұрылымының дамымауы, заманауи көлік бағыттарының болмауы, Шығыс Қазақстандағы туристік бағыттар туралы ақпарат пен жарнаманың ел ішінде де, шетелде де таратылуы, сондай-ақ туризм секторындағы кадрларды даярлаудың тиімсіздігі. Мұның бәрі елдің шығу туризміне назар аударуына, мүдделі тараптарды талдаудың және олардың, соның ішінде жеке сектордың, жергілікті қауымдастықтың және ұйымдардың туристік бағыттарды басқаруға қатысуының болмауына әкеледі.

Туризм индустриясы құрылыс, сауда, ауыл шаруашылығы, халық тұтынатын тауарлар мен байланыс сияқты басқа да салаларды дамытудың қуатты қозғалтқышына айналуға. Бірегей тарихи, мәдени құндылықтар мен табиғи көрікті жерлер туризмнің әртүрлі түрлерін дамытуға ықпал етеді: білім беру, ғылыми, діни, ауылдық, экстремалды, шаңғы тебу, рекреациялық, балық аулау, аңшылық және т.б. Зерттеулерге сәйкес, туристердің 95 пайызы барған. Өткен жылы облыс қазақстандықтар болса, қалған 5 пайызы негізінен ТМД елдері мен Еуропадан келген. Шетелдік туристердің жартысынан көбі Ресей Федерациясының азаматтары. Қазақстандық туристердің ең көп ағыны Алматы мен Өскеменнен байқалады, ал келушілердің едәуір бөлігі Алматы, Павлодар және Ақмола облыстарынан келеді. Шығыс Қазақстандағы туризмнің қазіргі жағдайын талдау бұл саланың соңғы жылдары тұрақты дамып келе жатқанын көрсетеді. Ішкі туризм жыл сайын өсіп, облысқа келген туристердің жалпы саны 2018 жылы өткен жылмен салыстырғанда 16 пайызға артып, 78 873-ке жетті. Ішкі турист саны да 15,8 пайызға артып, 536 184-ке жетті. Осылайша, кейбір мәселелерге қарамастан, өңірдегі туризм біртіндеп жақсарып, дамып келеді. Өкінішке орай, айтарлықтай туристік әлеуетке қарамастан, аймаққа келушілер саны күтілгеннен айтарлықтай төмен.

Шығыс Қазақстан облысы көршілес Ресей, Қырғызстан және Өзбекстанға қарағанда туристерді әлдеқайда аз тартады.[2]



Сурет 1 Туризмнің Қазақстанның ЖІӨ-не қосқан үлесі (жалпы ішкі өнім)

Өңірдегі орасан зор туристік әлеуеттің арқасында еліміз туристердің саяхаттау мүмкіндіктерін кеңейтуде. Шығыс өңірінде туристік өнімдерді сатумен айналысатын шағын және орта кәсіпорындар туристік орындарға тиімді турлар ұсынып, бұл өңірдегі туристік ағынға оң әсер етіп, орташа жылдық өсім қарқынының артуына ықпал етуде. Қазіргі уақытта туризм индустриясын дамыту Шығыс Қазақстан үшін ерекше маңызды, өйткені ол шағын және орта бизнестің тиімді жұмыс істеуіне ықпал етеді және ауқымды инвестиция тартудың басым саласы болып табылады. Қазіргі таңда елімізге туристерді тартудың негізгі қадамы Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын әзірлеу болып табылады. Елімізде туристік қызметке деген сұраныстың тез өсуі Алакөл жағасында шағын қонақүйлердің салынуына себеп болды. Алакөл көлі туризмді дамытудың 2019-2025 жылдарға арналған мемлекеттік жобасы аясында еліміздің туристік картасының үздік 10 нысанының қатарына енді. Бұл жобаның негізгі мақсаты – 2025 жылға қарай Қазақстан Республикасының жалпы ішкі өніміндегі туризмнің үлесін кемінде 8% қамтамасыз ету. Мемлекеттік бағдарламаны жүзеге асыру бюджеті 1 триллионнан астам теңгеге бағаланса, оның 450 миллиард теңгеге жуығын мемлекеттік бюджеттен бөлу жоспарланса, қалғанын жеке инвесторлар тарту көзделуде. Алакөл көлінің жағалау инфрақұрылымын тиімді дамыту үшін 2018-2019 жылдары шамамен 5,2 млрд теңге бөлінді. 2019 жылы ірі инфрақұрылымдық және инвестициялық жобалар жүзеге асырылды, оның ішінде жобалық-сметалық құжаттаманы әзірлеуге 120 миллион теңгеден астам инвестиция тартылды, сондай-ақ жағалаудағы инфрақұрылымды жақсарту бойынша 248 миллион теңгеге күш жұмсалды, оның ішінде тротуарлар мен веложолдар салынды. Жағалау. Алакөл жағалауында қонақүйлер салуға отандық инвесторлардан түскен инвестициялық ұсыныстардың көлемі айтарлықтай өсті. Шығыс Қазақстанда да негізгі капиталға салынған инвестиция көлемі 2018 жылдың қаңтар-қыркүйек айларында 11 237 миллион теңгені құраса, 2019 жылы 25 868 миллион теңгеге дейін өскенін атап өтті, бұл қаржылық қолдаудан 226,1 пайызға асып түсті. Алайда, Шығыс Қазақстандағы туризмнің жағдайы біздің қызмет көрсетуіміздің халықаралық стандарттарға сәйкес келмеуі салдарынан жіберіп алынған мүмкіндіктермен сипатталады. Туристік әлеуетті іске асыру еліміздің көптеген аймақтарына тән бірқатар проблемалармен бетпе-бет келеді: базалық инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы, кадрлардың жетілмегендігі, жылжыту мен маркетингтің жеткіліксіздігі, қолайсыз бизнес-орта, сондай-ақ тиісті заңнамалық базаның болмауы және әлеуеттің болмауы.[3]

Кесте 1 Шығыс Қазақстан облысының туризм саласын дамытудың негізгі көрсеткіштері

Көрсеткіштер	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Шығыс Қазақстанға келетін туристер саны, мың адам, оның ішінде:	453063	424336	460878	486157	565030	618178
Халықаралық туристер	19279	20587	22463	23177	28846	31477
Отандық туристер	433784	403749	438415	462980	536184	586701
Ескертпе* ҚР ҰЭМ Статистика Комитетінің деректері негізінде автор құрастырған						

2020 жылдың қаңтар айындағы жағдай бойынша, қазіргі уақытта Катонқарағай өңірінде жүзеге асырылып жатқан «Алтай» ауқымды жобасын қоспағанда, Шығыс Қазақстанның туризм саласында жұмыс істейтін бірде-бір кәсіпорын мемлекеттік-жекеменшік әріптестік аясында жұмыс істемейді. Бұл жоба туристік-рекреациялық үлгідегі арнайы экономикалық аймақ құру мақсатында туризм саласында мемлекеттік-жекеменшік әріптестік арқылы жүзеге асырылатын кешенді бастамалардың жарқын мысалы болып табылады. Бұл жобаларда қолданылатын мемлекеттік-жекеменшік әріптестік өңірдегі туризм индустриясын дамытуды ынталандыру үшін бюджет қаражаты мен жеке инвестицияларды біріктіруді көздейді.

Қазақстан Республикасының ерекше қорғалатын табиғи аумақтарының бірі ретінде Катон-Қарағай қорығының табиғатының танымалдылығы оның көркем және іс жүзінде адам қолы тимеген табиғатының арқасында айтарлықтай өсті. Табиғатының алуан түрлілігі мен әсемдігі, оның ішінде тау ландшафттары, флора мен фаунаның байлығы, жабайы өзендері, әсерлі сарқырамалары, шипалы бұлақтары және басқа да көрікті жерлері Катонқарағай өңірін Алтайдың басқа аймақтарынан ерекшелейді. Ол сондай-ақ бұғы жұптарымен танымал, 2001 жылдың жазында Қазақстан Республикасы Үкіметінің шешімімен емдік жайылымдарды сақтау және бұғыларды өсіру үшін Катонқарағай ұлттық табиғи паркі құрылған. Катонқарағай өңірінің туризм индустриясына медициналық, экологиялық, ауылдық, әлеуметтік, мәдени-танымдық және белсенді туризм кіреді. Бұл аймақта Берел қорғандары, қараусыз қалған биік Көккөл кеніштері, Рахманов бұлақтары – термалды бұлақтар, Көккөл, Рахманов, Язевое, Үшкөл, Марәлі, Қаумыш және Көккөл көлдері, Солтүстік Жібектің Равманов сарқырамасы, Солтүстік Жібек жолының көрікті жерлері бар. Жол, сондай-ақ Алтын бұтақ ретінде белгілі және т.б.

Аудан туристерге де, демалушыларға да өз қызметтерін ұсынады. 12 пансионат, 5 қонақ үй, 12 қонақ үй, 12 кафе, 4 мейрамхана, 19 тұрмыстық қызмет көрсету, 1 дәріхана, мүйізді және бал өнімдерін өңдейтін цех, сонымен қатар 2 автовокзал және 1 паром (маусымда жұмыс істейді) бар. Аудандағы санаторийлер мен пансионаттар тәуліктік сыйымдылығы 900 орындық 95 бөлмені ұсынады. Кәсіпкерлердің жеке қаражаты есебінен жол бойындағы сервистік жобалар сәтті жүзеге асырылып, дамып келеді, бұл қосымша жұмыс орындарын қамтамасыз етеді. Катонқарағай ұлттық саябағында туристер серуендеуге болатын ең танымал орындардың бойында 13 маршрут пен соқпақ бар. Бұл бағыттардың жалпы ұзындығы 673 шақырымды құрайды. Қазіргі уақытта Катонқарағайдағы туризм маусымдылығымен сипатталады, бұл киіктің жүні жазда қырқылатындықтан рентабельділіктің төмен болуына әкеледі. Туристерді бұғы бағу фермаларында қолданылатын пантотерапия сияқты емдеудің нақты әдістері қызықтырады. Катонқарағай өңірінде туризм саласының табыстылығын арттыру үшін қысқы туризмді дамыту қажет. Алайда, 2019 жылдың қазан айында облыстың жалпы салықтарының тек 5 пайызы туризмнен түскен. Қазіргі таңда Катонқарағайда қонақтарды қабылдайтын небәрі 30 орын бар, тамақ мәселесі түбегейлі шешімін табуды қажет етеді. Қазір Шығыс Қазақстан туристік қауымдастығының мамандары көшпенділер немесе қарабайыр халықтар дәуіріне еніп, жаңа қолөнерді меңгергісі келетіндерге «Көшпенділердің жоғалған елі» атты бірегей жоба әзірлеуде. Жаңа жобаларды жүзеге асыру басталып, жергілікті меценаттар алғашқы 500 миллион теңгені салып үлгерді. 2030 жылға қарай туризмнен түсетін табыс 100 есе артып, оның ішкі жалпы өнімдегі үлесі 30%-ды құрайды деп

болжануда. Дегенмен, ішкі туризмнің дамуы бірнеше себептерге байланысты қазіргі уақытта бастапқы кезеңде.[4]

Біріншіден, өте қолайлы жағдайда тұру бағасы айтарлықтай жоғары болғанымен, олар қолайлылықтың бұл деңгейіне сәйкес келмейді. Екіншіден, Қазақстан мен көршілес елдердің тұрғындары Шығыс Қазақстанның туризм және демалыс мүмкіндіктері туралы жеткілікті түрде хабардар емес. Үшіншіден, туристік агенттіктер демалыс ұйымдарымен ынтымақтасуда қиындықтарға тап болады. Тәуелсіз туристік агенттіктер қазақстандықтарды Шығыс Қазақстанға барудың артықшылықтары туралы ақпараттандыру арқылы ішкі туризмді жандандыруда маңызды рөл атқара алады. Жергілікті туристік кәсіпорындар ішкі туристік нарықта жұмыс істеуге байланысты қауіп-қатерге байланысты негізінен табысты шетелдік бағыттарға бағытталған. Туризм саласының дамуы Қазақстандағы кейбір туристік кәсіпорындардың ішкі және келу туризміне қызығушылық таныта бастағанын көрсетеді. Себебі, көптеген елдер өз бағдарламаларында ішкі туризмді кеңейту қажеттігін мойындап үлгерді. Туристік индустриясы дамыған елдерде ішкі туризм ұлттық табысты қайта бөлу және елдің бүкіл экономикасына қолайлы қызмет түрлерін дамыту арқылы ұлттық экономиканың тұрақты жағдайына ықпал етеді. 2020 жылдың басында Қытайда басталған COVID-19 жаңа вирустық инфекцияның таралуы әлемді таң қалдырды. Сауалнама нәтижесінде 150 респонденттің 82%-ы коронавирустық жағдайға байланысты биылғы жазда шетелге сапарлар тоқтатылатынын, яғни Қазақстанда тек ішкі туризмге нақты жоспарлар жасауға болатынын айтты. Бұл өз кезегінде ішкі туристік қызметтерге сұраныстың артуына әкеледі. Қазақстан Республикасындағы туристік саланың қызмет көрсету көлемі биылғы жылы екі есеге жуық азайып, қызмет көрсетілетін келушілер саны азайды. 2020 жылдың алғашқы алты айында келушілер саны 1,4 миллион адамды құрады, бұл 2019 жылмен салыстырғанда 1,8 есеге аз. Келушілер саны бойынша Алматы, Нұр-Сұлтан және Шығыс Қазақстан көш бастады. Түрлі негізгі және қосымша қызметтермен, сондай-ақ қызмет көрсетудің жоғары деңгейімен жабдықталған тартымды отандық туристік өнімді жасау Шығыс Қазақстанның туристік нарығын дамытудың басты міндеттерінің бірі болып табылады. Туристік компаниялар жергілікті тұрғындарды қонақтарға қызмет көрсетуге және қонақ үйлер, кәдесыйлар мен тағамдар ұсына отырып, экологиялық білім беру арқылы ауыл туризмін дамытуға тартады. Биыл облыста қазақ халқының ұлы ақыны, ойшыл Абай Құнанбайұлының 175 жылдығы аталып өтілуде. Бұл шара аймаққа туристерді тартуға қосымша ынталандыру болып табылады. Шығыс Қазақстандағы туризм индустриясының қазіргі жағдайын талдау туристік кәсіпкерліктің қажеттіліктері үшін де, мемлекеттік әлеуметтік-экономикалық бағдарламалар мен туризмді дамыту жобаларын іске асыру үшін де мемлекеттік-жекеменшік әріптестіктің ең тиімді жобаларын анықтауға мүмкіндік береді. Туризм саласының алдында тұрған көптеген мәселелер мен міндеттерді мемлекеттік органдардың қолдауынсыз шешу мүмкін емес. Бұл бағыттағы алғашқы қадам Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 мамырдағы қаулысымен бекітілген Туризм саласын дамытудың 2025 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасы өңірде туризм саласының тиімді дамуын растайды.[5]

*Қорытынды.* Туристерді көбірек тарту үшін туристік инфрақұрылымды, әсіресе көлік желісін және келесі аспектілерді қамтитын қоғамдық тамақтандыру секторын жақсарту қажет:

1) Көлік қызметтері. Шығыс Қазақстанның туристік ұйымдары негізінен автобустар мен жеке көліктерге сүйенеді, бұл әрқашан қолайлы бола бермейді және келушілерге үлкен қолайсыздық тудыруы мүмкін. Көлік инфрақұрылымы туризм индустриясының әртүрлі элементтерін байланыстыруда және оның тиімді дамуына ықпал етуде шешуші рөл атқарады. Дегенмен, Шығыс Қазақстанның көлік инфрақұрылымы туристік орталықтар арасындағы байланысты қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар туризммен байланысты емес жергілікті тұрғындардың күнделікті өмірінде де пайдаланылады. Облыста халықаралық әуежай жоқ, вокзал желісі дамымаған, автовокзалдар заман талабына сай емес. Сондықтан, олардың одан әрі дамуын қамтамасыз ету үшін әлсіз жақтарын анықтау және жою үшін жұмыс істеп тұрған объектілерді неғұрлым егжей-тегжейлі зерттеу қажет.

2) Шығыс Қазақстан облысының барлық курорттық аймақтарында әртүрлі тағамдық талғамдарды ескере отырып, заманауи мейрамханалар, дәмханалар мен асханалар салу қажет. Туризм секторындағы қызмет көрсету деңгейі жеткіліксіз жоғары болып қалып отыр: туристік компаниялар қызмет көрсету сапасына сауалнама немесе зерттеулер жүргізбейді, сондықтан кері байланыс жоқ, «Kazakh Tourism» АҚ бұл процесті бақылайды. Бұл мәселелерді шешу үшін туризм мен қонақ үй бизнесінің әрбір жеке өкілінің артықшылығы болмайтындай кластерлер құру қажет, бұл өз кезегінде туризм секторындағы қызмет көрсету сапасын арттыруға ықпал етер еді.

### Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Мырзагулова Г.Р., Тұмажанова М.О. История туризма и его методология. - Алматы, Лантар Трейд, 2019. – 103 с.
2. Алиева Ж.Н., Калимбетова Е.А. Туризм маркетингі. - Алматы, Қазақ Университеті, 2016. – 23 с.
3. Егорина А.В., Калиакперова Н.З., Канатқызы Н. Рекреационные возможности Восточного Казахстана для развития туризма // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований, 2016. – № 2-3. – С. 384-388. [Электронный ресурс] - URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=8475>
4. Зорин И.В., Квартальнов В.А. Энциклопедия туризма: Справочник. – Москва: Финансы и статистика, 2003. – 368 с.
5. Шаяхметова Л., Майдырова А., Молдажанов М. Государственное регулирование туристической отрасли для привлечения международных инвестиций // Journal of Environmental Management and Tourism [S. I.]. – 2020. - V. 11. - № 6. - P. 1489-1495.

## ӘӨЖ 911.2

### САРЫАРҚА ҰСАҚ ШОҚЫСЫНЫҢ ЭКЗОДИНАМИКАЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРІ (ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ МЫСАЛЫНДА)

Кошенова Әсем Муратқызы

*asema-muratova@list.ru*

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ 6В05209 – «География» білім беру бағдарламасы  
бойынша 4 курс білім алушысы, Астана, Қазақстан  
Ғылыми жетекшісі – Арыкбаева К.М

Сарыарқа, әйгілі «Қазақтың ұсақ шоқысы» ретінде танымал, Қазақстанның кеңейтілген физикалық-географиялық және табиғи-тарихи аймағын құрайды. Бұл атау – халық арасында қалыптасқан. Сарыарқа аумағы Қарағанды мен Астана аумағын толық қамтиды, сондай-ақ Торғай, Семей, Павлодар облыстарының бір бөлігін қоса алады. Қарағанды облысының жері негізінен Сарыарқаның орталық бөлігінде жатыр. (1-сурет). Осы себептен, аталған өңірді жергілікті тұрғындар байырғы заманнан Сарыарқа немесе Арқа даласы деп атап келеді. «Сарыарқа» термині «жер бетіндегі өсімдіктер күйіп, сарғайғандықтан кең және үлкен, жалпақ үстірт, адырларға бай қырқа» деген мағынаны береді.

Сарыарқа - бұл «Қазақстанның аласа таулы аймағы» (Орталық Қазақстанның аласа таулы аймағы). Оның ұзындығы батыстан шығысқа қарай 1200 км, ал ені оңтүстіктен солтүстікке қарай 950 км. Батыс бөлігі салыстырмалы тегіс, ал Ұлытау таулары (1133 м) және Көкшетау үстірті (947 м, Көкше тауы) биіктіктерімен ерекшеленеді. Шығыс бөлігі 1403 метрлік Қарқаралы таулары, 1469 метрлік Шыңғыстау жотасы және 1566 метрлік Аксоран тауы сияқты биік шоқылармен айқындалады.